

Den omfattande
Fritänkaren

Nr. 201 Januari 2012

Tjugonde årgångens andra nummer

Innehåll i detta nummer:

Rachmaninovs symfonier	2
Den fenomenale Charles Williams	3
Ahasverus minnen, del 111: <i>Oscar Wilde</i>	4
Ken Folletts nya roman ("Giganternas fall")	7
Ian McEwans senaste romaner	8
Sedda filmer	9
Milstenar, januari 2012	12
Återresan, del 16: <i>Danmarksuppehållet</i>	13
Rekordresan, del 21: <i>De sista dagarna</i>	15
Bonusesan, del 2 : <i>Stilla dagar i Dharamsala</i>	16
Den strålande fiaskoresan, del 4: <i>Nya förtretligheter</i>	18
Katastrofresan, del 13: <i>Leh och Choglamsar</i>	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.
Postgiro : 621 39 94 – 4 ("*Fritänkaren*", C. Lanciai)
Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)
Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 8 år.

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).
IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 6.1.2012

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 223

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Rachmaninovs symfonier

Hans tre symfonier markerar ganska tydligt hans tre olika perioder. Den första hör till de första trevande försöken, liksom den första pianokonserten, som inte innebar några betydande framgångar men ändå var nödvändiga steg i utvecklingen. Efter den andra pianokonsertens framgångar och hans giftermål 1901 kände han sig säkrare och vågade 1906 kapa alla band och koncentrera sig helt bara på komponerande. Resultatet blev hans andra symfoni, den avgjort enda fullödiga av de tre, en mångfacetterad skapelse av imponerande rikedom och överlag intressanta teman, där dock kronan på verket utgöres av den tredje satsen, den långsamma, som visar Rachmaninov när han är som bäst och som mest smäktande. Den kommer ganska nära Mahlers tredje symfonis likartade slutkläm, en Adagiosats av nästan samma överväldigande vackra karaktär som Rachmaninovs andra symfonis höjdpunkt. Han komponerade den efter att ha lämnat sitt jobb som operadirigent vid Mariinskijteatern i Petersburg, Rysslands förnämsta scen, och tagit sig ledigt med sin fru och dotter i Tyskland, där han slog sig ner i Dresden för att utlösa sina innersta krafter.

Dock märker man redan i denna symfoni att Rachmaninov, precis som den jämnårige Skrjabin, mer och mer betänkligt lämnar det tonala tonspråkets disciplin och former bakom sig. Hos Skrjabin upplöses alla former ganska snart, varvid hans musik svävar ut i ett slags extatiskt kaos utan mening och utan melodi utan att någonsin nå någon höjdpunkt. Så långt går aldrig Rachmaninov, ehuru han minsann tänjer gränserna. Redan i den tredje pianokonserten 1909 har han egentligen helt upphört att lägga någon vikt vid det rent musikaliska och melodiska för att i stället koncentrera sig på halsbrytande tekniska utsvävningar.

Det är detta som blir 1900-talsmusikens öde och dom, och nästan alla seriösa kompositörer vandrar i den fällan: det tekniska blir viktigare än det musikaliska, perfektionen blir viktigare än estetiken, formen offras för självförverkligandet, och därmed går gradvis den klassiska musiken förlorad. Den tredje pianokonserten håller sig ännu inom tonalitetens ramar om de dock uttänjs liksom formens inabsurdum, men han kommer aldrig mer tillbaka till den andra pianokonsertens och den andra symfonins mera begripliga och jordnära njutbarhets fattbara och mänskliga skönhet.

Den tredje pianokonserten kommer 1927, men han blir aldrig nöjd med den utan håller på och omarbetar den under de följande 15 åren. Den tredje symfonin kommer 1936 och uppvisar åtminstone i den första satsen den positiva tendensen att söka sig tillbaka till något förlorat både i det melodiskt och musikaliskt lyriska, om dock resultatet samtidigt är ganska melankoliskt. Vad Rachmaninov lider av under hela sin livstid efter skilsmässan från Ryssland 1917 är en utesäglig melankoli och nostalgi efter den värld som för alltid gått förlorad och som han minst av allt kan återfinna i Amerika. Efter den ryska revolutionen åstadkommer han bara sex opus under 26 år, där varken den fjärde pianokonserten eller den tredje symfonin hör till denna periods bästa verk.

Varför kunde så begåvade och skickliga kompositörer som Rachmaninov, Sibelius och Ralph Vaughan Williams aldrig återfinna det oöverträffade senromantiska tonspråk de dock behärskat fram till första världskriget? Var det världsstämningen genom den nya brutala tiden som var så förödande, att hela den klassiska musiken måste gå förlorad, som om alla dess hantverkare plötsligt tappade greppet och inte kunde fortsätta? Rachmaninov om någon av dessa var kvalificerad, han behärskade orkestern, pianot och det sångliga med körer och solister intill en nästan aldrig överträffad perfektion och stod under direkt inflytande av Tjajkovskij och Rimskij-Korsakov, hans skickligaste föregångare i den ryska musiken, och likväl finner man ingenting av Tjajkovskijs innerligt hjärtevärmande melodik hos

Rachmaninov. Tjajkovskij hade kanske mer än någon annan tonsättare i musikhistorien en förmåga att kunna skapa melodier och förmedla dem så att de gick direkt till hjärtat på vem som helst, medan Rachmaninov i all sin oerhörda tekniska överlägsenhet verkar ha missat den poängen från början. Han kom som närmast i den andra pianokonserten och den andra symfonin, men i all sin prunkande prakt av hänförande klanger och svindlande skönhet framstår de likväl som futtiga mot Tjajkovskijs enkla valsers och melodiers fullkomligt äkta och nakna enkelhets fullkomliga skönhet.

Den fenomenale Charles Williams

Han är bara en enkel filmmusikhantverkare och gjorde aldrig något väsen av sig, som om han föredrog att konsekvent hålla sig i bakgrunden och helst inte ens synas bakom de filmmelodier han skapade. Emellertid måste en och annan av dessa enkla melodier väcka någon uppmärksamhet genom att inte bara gå förbi som skvalmusik utan stanna kvar och gnolas och småningom visa sig vara oförglömliga. Då dessa melodier inte bara är en eller två blir man nyfiken. Vem var denne obskyre okände anonyme blygsamme filmkompositör egentligen?

Han började som frilansviolinist vid teatrar för att småningom fortsätta vid biografer och till slut hamna i symfoniorkestrar. Vid 40 år etablerade han sig 1933 som filmkompositör och kom att göra musiken till över 50 filmer, medan han samtidigt småningom bildade sin egen symfoniorkester. Då hans filmmusik normalt förekom anonymt uppmärksammades musiken men inte han. Till och med en svensk film lyckades lura honom till att bidra med oförglömlig musik under pseudonymen 'Charles Wildman'. Ingen lyckades någonsin få reda på vem denne 'Charles Wildman' var, som smyckade Göran Genteles thriller "Brott i sol" med så makalöst förtätad musik, men det är att befara att 'Charles Wildman' i själva verket inte var någon annan än den försynte Charles Williams.

Även i radioföljetonger förekom hans musik allmänt, och mest känd blev väl 'Djävulsgaloppen', som blev populär som signatur för ett antal serier inte minst i Sverige, där denna rasande spännande melodi blev signaturen för deckaren Paul Temple.

Han gjorde så mycket musik och brydde sig så litet om att få någon kredit för den, att det är närmast omöjligt att ta reda på vad allt som är hans musik i alla 30-60-talens filmer från England. En liknande begåvning visade Lille bror Söderlundh i Sverige, som också excellerade i att bidra till vissa filmers oförglömlighet genom att lyckas göra musik som gav den absolut rätta stämningen.

Ett musikstycke skilde sig dock från Charles Williams övriga produktion på ett väsentligt sätt. Filmen var "*While I Live*" 1947, som är en psykologisk thriller av mycket ovanligt slag, då den behandlar ett vågat parapsykologiskt tema och är en renodlad historia om musik. Huvudpersonerna är två systrar, där den ena är konsertpianist och kämpar frenetiskt med en komposition, som inte vill bli färdig. Hennes äldre syster driver på henne, det hela äger rum i Cornwall, men den yngre överbegåvade systemen är överspänd och förolyckas under ett anfall av somnambulism, då hon störtar sig utför klipporna vid havet. Den äldre systemen känner skuld för detta, och varje år ser hon till att den förolyckades ofullbordade komposition ändå spelas i radion.

Tjugofem år senare har man genom expertis lyckats rekonstruera och fullborda kompositionen, och när den för första gången skall spelas i sin helhet med direktsändning i radion samlas familjen för att lyssna därtill. Musiken har precis inletts när en uppenbarelse dyker upp i trädgården och knackar på terrassdörren för att få komma in. Det är en ung kvinna på 25 år. Hon blir insläppt och sätter sig

genast vid pianot och spelar den musik som spelas i radion exakt rätt, som om hon alltid kunnat den utantill, men några takter från slutet, precis där systemen inte kunde komma längre, avbryter sig även denna unga pianist och bryter samman.

Familjen tar hand om henne, och den äldre systemen blir småningom säker på att denna okända unga kvinna är en reinkarnation av hennes syster. Hur skulle hon annars så väl ha känt till musiken som hennes egen? Sådana fenomen förekommer i verkligheten och kan inte utan vidare bortförklaras eller förträngas, om det dock är mycket ovanligt att de manifesterar sig i musiken. Även andra parapsykologiska talanger kopplas på fallet, och det hela utvecklar sig till en thriller med tragisk utgång...

Musiken till denna film är alltså Charles Williams "*Dream of Olwen*", där Olwen är namnet på den unga tragiskt förolyckade tonsätterskan. Han har mästertligt funnit just den rätta stämningen för dessa magiska omständigheter med deras nästan spökliga förvecklingar och ödesfenomen, och denna musik är outslitlig. Den har förblivit hans populäraste komposition och framstår ännu idag som något av det bästa som någonsin komponerats i filmmusikväg.

Hela den laddade scenen med musikens äntliga fullständigande och första framförande i radion med den främmande unga kvinnans uppenbarelse som objuden gäst och häpnadsväckande kopia av den avlidna finns på YouTube:

<http://www.youtube.com/watch?v=EWk0DWH6jaE&feature=related>

Vi har ännu inte kommit till slutet av dissekeringen av vem denne Charles Williams egentligen var. Hans verkliga namn var Isaac Cozerbreit, född i London 8 maj 1893 (samma dygn som Brahms och Tjajkovskij) och var naturligtvis jude, son till judiska immigranter från Polen.

Ahasverus minnen, del 111: Oscar Wilde

Det var en av hans få trogna vänner som aldrig svek honom som övertalade mig att resa till Paris på missionen att "rädda Wilde". Problemet var att det var ännu färre som längre trodde att han kunde räddas och kanske minst av allt han själv.

Den stora komplikationen i fallet var att han var fullkomligt stukad och bruten som personlighet. Han var bara en skugga av sitt forna jag, och ändå var han fortfarande fullkomligt sig själv. Han hade bara tappat bort sin karaktär, ett utomordentligt dilemma för en skådespelsförfattare och boken aktör, för det var det han var född till och levde på att få vara: som posör var han oöverträffbar och fullständigt unik i sitt slag. Varken före eller efter honom har Storbritannien sett på maken.

Jag var fullkomligt öppen med honom när jag träffade honom i Paris och sade precis rakt ut vad jag var ute på för ärende. Han tog det med ro. "Du är ute för att rädda livet på en patient, som redan är död. Problemet är att ingen kan acceptera att han är död, utom patienten själv, som helst inte vill bli återupplivad, ens om det skulle gå."

Vi satt på ett av de mera obskyra kaféerna i Paris där han kände sig trygg för omgivningen och var ganska säker på att få bli lämnad i fred. Han började redan bli gubbig fast han bara var 45 år, men det mest beklämande med honom var det ofrånkomliga faktum, att han definitivt hade gett upp. Han var mer än resignerad. Det enda han hade att se fram emot var sin sorti, som en skådespelare i en dålig roll som han är tvungen att genomföra mot sin vilja och tvingas uppträda i på scenen under ständigt tilltagande pinsamhet, i synnerhet som pjäsen hela tiden bara förlängs. "Inte ens du har väl någon lösning på problemet," sade han. "Jag har fallit

ut ur min roll och förlorat den och måste ändå fortsätta spela den, fastän den är död och ingenting har kvar att ge. Helst hade jag inte ens träffat dig, men Swinburne talade så hemlighetsfullt om dig, att jag inte kunde motstå att göra din bekantskap. Inte ens han blev klok på dig, och jag har inte ens försökt.

Så mina vänner, de få jag har kvar och som ännu vågar känna mig, vill få mig tillbaka till verkligheten, den verklighet som våldfört sig på mig till oigenkännlighet. Det är naturligtvis omöjligt. Man har tagit ifrån mig allt vad jag var och har ingenting kvar utom min bestående vanära, som etablerats genom det viktorianska rättssystemet, som inte medger några kompromisser eller eftergifter för den mänskliga faktorn. Jag var bara mänsklig. Det var mitt enda brott. Var det så oerhört?"

"Käre Oscar, du är inte den första. För ganska exakt 300 år sedan satt en annan brittisk dramatiker i exakt samma klämma, anklagad för homosexualitet, ateism och allt möjligt och hotad med rättsliga åtgärder, som i hans fall bara kunde innebära döden."

"Pratar du om Marlowe?"

"Vem annars. Jag drar upp hans fall därför att det plötsligt blivit aktuellt genom att en amerikan har kommit fram till den övertygelsen genom rigorösa forskningar, att Marlowe måste ha fortsatt verka som dramatiker under Shakespeares täckmantel."

"En intressant teori. Swinburne hade också läckert kätterska tankar åt det hållet. Han skulle alltså ha undkommit rättvisan med att iscensätta sin död och sedan fortsatt som vanligt med förlusten bara av sitt goda namn, som var förverkat för alltid, precis som i mitt fall. Problemet i mitt fall var att jag inte undkom den så kallade rättvisan. Ännu ett problem i fallet var att den inte avrättade mig."

"Bland anklagelserna mot Marlowe ingick också en för falskmynteri. Du var åtminstone ingen falskmyntare."

"Skämt åsido, vad tycker du om hela rättsprocessen?"

"Absurd. Framtiden kommer att fördöma den."

"Naturligtvis. Jag tycker synd om det viktorianska samhället. Genom detta justitiemord, för det är ingenting annat, har det dömt ut sig själv. Det kommer att gå under och försvinna, och om kanske 200 år kommer man att skratta åt det när det blir accepterat över hela världen att bisexualitet är något naturligt. Jag var aldrig homosexuell, men jag gav efter för frestelser från vänster. Kalla det vänsterprassel. I stället för kvinnliga älskarinnor bedrog jag min fru med manliga sådana. Var det så farligt? Ingen tog någon skada av det. Tvärtom. Jag var lika diskret som en fransman. Min fru hade ingen aning om det förrän man gjorde rättsprocess av det."

"Ändå hade du kunnat undvika hela pinsamheten. Den enda som drev saken var Bosies far, en renodlad skurk."

"Han var bara svartsjuk. Många fäder är sådana om sina söner och ännu mer om sina döttrar. Det är föräldragalenskap. Den känner inga gränser."

"Men Bosie var en odåga. Han var inte värdig din kärlek. Ändå höll du fast vid den i ett slags sjuk och irrationell för att inte säga självdestruktiv fixering."

"Han var vacker. Jag har alltid älskat skönheten högst av allt. Det är mitt enda brott och det enda som jag släpades inför rätta för."

"Dock var det du själv som inledde rättegången."

"Jag hade mig själv att försvara. Den gamle galne markisen var hur oförskämd som helst. Det var han som gjorde väsen av saken och ställde till med skandalen med att öppet förtala mig å det skändligaste. Skulle jag bara tiggande finna mig i hans kränkande grovhet? Jag älskade Bosie, men allt han visade var bara meningslöst aggressivt hat."

"Det hade varit säkrare att inte svara."

"Det vet vi först nu. Hade jag inte stämt honom hade han fortsatt sitt förtal och gjort vad som helst för att skilja Bosie från mig, och det hade kanske slutat ännu värre än med min rättegång. Genom att driva i gång rättsprocessen visade jag mig ändå vara man nog att våga tala för mig själv och försvara mig offentligt, och det anser jag inte att jag misslyckades med."

"Alltså har du någonting kvar att leva för. Du har ännu din integritet. Enligt amerikanen fortsatte Marlowe verka som dramatiker och det ännu mer oförblommerat än tidigare och blev ditt språks ovedersäglige mästare och kung för alla tider med bara några säkerhetsåtgärder vidtagna för sitt personliga skydd. Det kan du också göra."

"Frågan är om jag vill det. Två års tukthus är inte roligt, bror. I mitt fall var det förödande, då det var så utstuderat grymt och direkt ägnat att förnedra mig. Man hade den onda viljan att straffa mig för min överlägsenhets och begåvnings skull och genomförde den, och ingen lade något hinder i vägen. Jag skulle kanske ha flytt före häktningen, men jag hade redan börjat försvara mig själv offentligt. En riktig skådespelare överger inte sin roll förrän han genomfört den. Ingen skådespelare kan lämna scenen förrän den kastar ut honom eller han faller ner från den eller han dör på den. Min roll var ännu inte genomförd, och att fly från scenen hade faktiskt varit fejt."

"Allt det där hedrar dig och bara bidrar till mina argument att du har något att leva vidare för. Ge inte upp, Oscar. Fortsätt att dikta. Du behärskar språket. Du är fortfarande överlägsen genom din fantasi och intelligens."

"Du fattar inte. Jag har en familj kvar i England. För min skull har de bytt namn. De kan inte visa sig offentligt. Mina barn trakasseras för min skull. Jag har gjort bort mig. Det är kärnan av problemet. Denna karaktär är förbrukad och måste bort från scenen. Mitt goda namn är förintat, och jag kan inte ersätta det med något annat. Jag har ingen Shakespeare att ty mig till, som kan låna mig och skydda mig med ett oförvitligt namn. Jag är förlorad. Det enda som återstår för mig är egentligen självmord, men det vore den slutgiltiga fegheten. Man löser inte livets problem med att fly från dem. Eller vet du något som jag inte vet? I östern tror man på reinkarnation. Tror du jag kan få en ny chans? Om jag återföds, skall jag då få ett bättre eller sämre liv? Har jag förbrukat min andes kapital? Swinburne sade att du visste allt om sådana saker."

"Min vän, jag kan tyvärr inte uttala mig om saken, helt enkelt för att jag själv dess värre saknar någon erfarenhet av döden och vad som kommer efteråt. Jag är inte bättre än du därvidlag: det gör vi alla. Jag kan inte garantera någon reinkarnation för din del, eller att din luttring i detta liv på något sätt skulle kunna innebära att du får ett lyckligare nästa liv. Det får man se då. Eller som en annan vivör sade till mig, som var ateist och inte väntade sig något annat efter döden än att få vara död i fred, 'men om det skulle bli en fortsättning och jag skulle få leva vidare i någon form, vilken angenäm överraskning det skulle bli!' Det är livet nu som räknas. Du har det kvar. Världen kan förändras. Du kan komma tillbaka. Här dekar du bara ner dig med patetiska bögar och ett liv i overksam slapphet, som bara kan vara skadligt i längden för den själ du har kvar."

"Även du dömer mig för min vällust. Är då vällusten något så stygt, att den måste fördömas? Är du puritan? Det finns inga tråkigare människor. Om det är något jag är stolt över, så är det att jag alltid gav efter för mina sexuella lustar, i vilken riktning de än drev mig. Det kallar jag för hälsosamt både för kropp och själ. Man känner sig alltid bättre efteråt, hur mycket man än har gjort ner sig. Det spelar ingen roll vilka uttryck sexualiteten tar sig, bara den tar sig uttryck. Att hålla inne därmed är lika skadligt som en forcerad förstoppning. Man måste dö av det. Man kan dö till och med bara av att avhålla sig från att släppa sig. Puritanismen var den engelska histriens mest förödande förstoppning."

”Så det är så du vill hanka dig fram, i misär, utan andra vänner än dubiösa sådana inklusive Bosie, utan att skriva fler pjäser, i överksamhet och apatisk resignation under slapp förgubbning, tills döden befriar dig. Är det så du ser på saken?”

”Precis så. Jag har lustan kvar, men den ebbar gradvis ut. Min musa togs ifrån mig med våld av det viktorianska rättssystemet. Oscar Wilde våldtogs ihjäl som diktare, då det faktum att han bara var en skönhetsälskande diktare och irländare dessutom inte togs någon hänsyn till vid rättegången. Man tog ifrån mig diktaren och satte honom på två års skändning på tukthus. Min enda protest däremot är den enda logiska och naturliga, att inte kunna dikta mer. Låt mig bara dö och se om det kanske kan ges en ny ridåöppning på andra sidan för ett annat skådespel än detta förstörda och misslyckade, som viktorianismen gjorde om från en lyckad och framgångsrik komedi till en dålig och misslyckad fars. Samhället är sjukt. Låt det vara sjukt i fred. Jag har ingenting med det att göra, och det förtjänar inte en enda rad mer av mig.

Apropå det, en amerikan, sade du, hade upptäckt, att Marlowe levde vidare under Shakespeares täckmantel. Så kan man inte skriva i England. I Amerika tycks det ändå finnas någon tankefrihet. Vad tror du? Måste det vackra gamla aristokratiska och förädlade England gå under genom sin viktorianism för att ersättas av det vulgära och fula, grova och korrumpierade Amerika?”

Den smärtan kunde jag inte utsätta honom för, att bekräfta, att hans misstankar och onda aningar tyvärr överensstämde med verkligheten. Hur illa det än hade behandlat honom älskade han sitt viktorianska samhälle, det var där han hörde hemma, det hade producerat honom, och han var ohjälpligt en del därav, och det låg någonting i det han sade, att när det förintade honom förintade det sig självt.

Ken Folletts nya roman

Den heter ”Giganternas fall” och handlar om första världskriget, i vilket ett antal familjer från England och Wales, Ryssland, Tyskland och Amerika blir indragna, vilkas öden småningom flätas samman mer eller mindre. Det är en förvånansvärt yttlig roman trots sina massiva 900 sidor, alla karaktärerna och till och med aristokraterna blir aldrig mer än typer, medan bara president Wilson och Lloyd George, i synnerhet den senare, förlänas något djupare inträngande i karaktären. Lloyd George utvecklas från vänsterpacifist till den ledande genomföraren av världskriget och framstår som bokens mest levande person. Porträttet av Wilson är mera tragiskt och melankoliskt av en från början sjuk och bruten man, som trots hjärtinfarkt blir president och mot sin vilja tvingas med i världskriget, uppammar sina yttersta personliga resurser för att åstadkomma Nationernas Förbund som ett försök till försäkring mot att det någonsin kan bli krig igen – och ser alla sina ansträngningar stranda mot amerikanernas provinsialism och sin egen otillräcklighet – och slutar som en dubbelt bruten man som redan ser det andra världskriget komma.

Det intressantaste skeendet i boken är dock det revolutionära i Ryssland, som följs från början med den blodiga söndagen 1905, när tsarens livvakt öppnade eld mot en fredligt demonstrerande folkmassa medan tsaren själv var bortrest – i själva verket var demonstrationens ledare fader Gapon en agitator som förförde massorna i en avsiktlig provokation mot överheten för att i propagandasyfte åstadkomma martyrer, vilket mera dolda skeende under ytan författaren missar helt, liksom de stackars offrade demonstranterna. Varken Kerenskij, Lenin eller Trotskij skildras annat än ytligt, och förvånansvärt nog ägnar författaren mordet på tsaren med hela

hans familj inte ett enda ord utan förbigår det med samma tystnad som Lenin ville att världen skulle strunta i det med.

Behållningen av boken blir därför liten och framstår nästan som en besvikelse, medan egentligen bara inblickarna i vad president Wilson och Lloyd George höll på med gör den läsvärd.

Ian McEwans senaste romaner

Den förra är en kort novellaktig historia om ett ungt äktenskap med titeln "På Chesil Beach". Det unga paret är nygifta och osäkra på sig själva och vet inte riktigt hur de skall begå sitt äktenskap och trevar sig fram längs krångliga känslövägar som i blindo, vilket återges med för författaren typisk utomordentlig psykologisk skärpa av stort intresse. Emellertid handlar den lilla romanen mest om musik och hur denna spelar en avgörande roll för det äktenskapliga problemet i detta fall. Hon är musiker och håller på att göra karriär som violinist, och alla den lilla romanens musikaliska inblickar bidrar till dess utomordentligt fascinerande karaktär och skeende. Han är föga musikalisk, och det är det hela faller på: han fattar aldrig vad hon menar. Hon försöker ändå lösa situationen och kommer till slut fram med ett sinnrikt kompromissförslag till deras äktenskapliga dilemma, som ingen vettig eller normal man egentligen borde ha kunnat avvisa, men han gör det och går sedan ogift genom livet grubblande över vad hon egentligen menade och obotligt förolämpad av sin egen brist på förståelse. Det är en liten men intensiv och ytterst innehållsrik äktenskapsroman om det eviga äktenskapliga dilemman, att alla äktenskapliga situationer kan lösas men lösas ändå inte.

Den senare heter på svenska "Hetta", vilket är en fyndig och dubbelbottnad titel, medan originalet bara heter "Solar", vilket är vad romanen handlar om: solenergi. Det är en ytterst aktuell roman om hela det globala klimatproblemet och solenergens roll som trolig nyckellösning. Forskaren Michael Beard, nobelpristagare, framstår som banérförare i frågan medan hans kollega Tom Aldous har ihop det med hans fru, som är hans femte äktenskap, som han själv klart inser att är färdigt. Affären leder till en oväntad kris med rättegångstrauman som följd, varefter Beards karriär kulminerar medan han fortsätter att skaffa sig nya älskarinnor och får till och med en dotter med en av dem.

Som alltid i McEwans böcker uppstår det nya situationer av totalt överraskande karaktär som vänder upp och ner på alltsammans, och så gör det även här om och om igen. Slutet är förintande, när hela Beards karriär ligger i ruiner medan det enda han har kvar är den trots allt förekommande kärleken hos honom för sin dotter – allt annat, karriären, framgången, nobelprisglorian, trovärdigheten, hans damers trovärdighet och tillit till honom, allt har förintats.

Romanen är ytterst läsvärd genom sin aktualitet och vädring av samtidens globala problem, samtidigt som den är en minst lika mänskligt givande och intressant roman som den redan filmatiserade "Försoning".

Sedda filmer

Det var med häpnad man konstaterade, att regissören till filmen om Jung och Freud, "A Dangerous Method", var ingen mindre än David Cronenberg, mannen bakom ett antal kvalificerade skräckfilmer, men också till en sådan parapsykologisk film som "The Dead Zone", Christopher Walkens bästa film på kanske Stephen Kings bästa bok. I denna film om Jung och Freud lämnas dock inget utrymme för det

parapsykologiska, helt enkelt för att Freud kategoriskt uteslöt allting sådant ur sin värld. Att Jung inte gjorde det vållade brytningen.

Emellertid är filmens starkaste insats Keira Knightleys, som gestaltar deras gemensamma patient Sabine Spielrein, som sedan själv blev psykiater och en ledande sådan i Sovjetryssland, tills hon mördades 1941 av nazisterna. Hon inleder filmen som patient med svåra neuroser, som Jung får framgång med så att hon med tiden inte bara blir hennes assistent utan även älskarinna. Han är emellertid gift och får till och med barn, varför han i längden finner sitt förhållande med patienten-assistenten ohållbart och bryter med henne. Då flyr hon till Freud, som bättre förstår att ta hand om henne.

Filmen är anmärkningsvärt behärskad alltigenom trots de svåra anfällen och de många kritiska neuroserna, medan den mest laddade situationen av alla är den väl återgivna dramatiska scenen när Jung demonstrativt skrotar Freud, så att till och med denne får ett sammanbrott. Freud spelas makalöst väl av Viggo Mortensen, som satt sig in i sin roll så gediget, att han nästan är oigenkännlig som Viggo. Hans roll är mindre än både Jungs och Sabines men dominerar ändå hela filmen.

Filmen är väl balanserad, dess musikval är ypperligt och även det beundransvärt återhållsamt trots Wagners huvudroll, och miljöerna är hundra procent äkta. Man kan knappast göra en bättre film om Jung och Freud.

Lika mycket beröm under hösten har man hört Woody Allens "Midnatt i Paris" prisas av, varför man helt enkelt måste ge denna film en chans, hur litet man än tyckt om Woody Allen tidigare och hur ofta man än blivit besviken på tidigare filmer av honom. En klar fördel med denna film var att han inte själv var med. Därtill är storyn en snilleblix.

Det handlar om vanliga amerikaner som hamnar i Paris på gott och ont. En del kan inte tåla staden och vill bara genast hem till Amerika igen och betar sig ungefär som töntar första gången i storstaden, men den enda icke medelmåttan av dem, ett författarämne själv, hittar staden och ramlar in i dess hjärta, när han plötsligt efter ett fyllekalas ramlar genom någon tidsdimension och hamnar i gott sällskap med Hemingway, Cole Porter, Salvador Dalí (ypperligt spelad av Adrien Brody), Gertrude Stein, F. Scott Fitzgerald och andra liknande kufar på deras stamkafé på 20-talet. Denna tråd utvecklas, man kommer även med tiden ner till 90-talet och träffar andra levande legender som Lautrec, Degas och Gaughin och så vidare, och storyn blir bara intressantare hela tiden, tills den stora finalen inträffar med ett gapskratt.

Utom att storyn är så väl funnen är det en underbar miljöskildring av Paris med äkta stämningar alltigenom, så att man till slut rentav kan förlåta amerikanerna för att de är amerikaner. Trots allt så stannar ju ändå en av dem kvar.

Julens stora överraskning var emellertid tysk, en i Sverige föga visad film från Berlin om komplikationer vid murens rivning 1989. Man får det intrycket att det skildrade skeendet är autentiskt, när en ensamstående mor med två nästan fullvuxna barn, som överlevt genom att vara en exemplarisk DDR-medborgare, en tid före murens fall får en hjärnblödning och hamnar i koma för att inte vakna upp igen förrän Berlin är en helt förändrad värld. Emellertid är hennes tillstånd bräckligt, och hon får inte utsättas för sinnesrörelser. Vad barnen då gör, för att få ha henne hemma, är att återskapa DDR från före murens fall i hennes hem för att invagga henne i fullkomlig säkerhet. Filmen handlar sedan om detta bedrägeri, som oavbrutet stegras till nya svindlande höjder av kriser och situationer och är oändligt gripande genom sin mänsklighet. Man får en oförglömlig inblick i människors situation i denna kluvna stad både före och efter murens fall och de överväldigande omvälvningar de ställdes inför. Deras värld förändrades drastiskt praktiskt taget från en dag till en annan, och hela filmen ger närmast intryck av en surrealistisk

absurditet, som var verkligheten. Den måste bli en klassiker. *"Goodbye Lenin"* var titeln, och den har flerfaldigt belönats.

Mera kontroversiell var dokumentären *"Marknadsföring av vansinne"* om läkemedelsituationen i Amerika, en film av ungefär samma karaktär som Michael Moores *"Sicko"* om hur amerikanerna pumpas fulla med läkemedel som ingen behöver och som bara gör dem sjuka och hur denna läkemedelsförörelse genomförs genom en hänsynslös reklamkampanj, så att folk faktiskt hjärntvättas till att tro på läkemedel, som dessutom subventioneras och drivs fram av politikerna, blottläggande en fasansfull korruption inom läkemedelsindustrin. Emellertid skjuter denna film över målet. Budskapet är klart och går fram genast, den svenska speakern kunde inte ha klarat av överföringen till svenska bättre, men informationsbombardemanget är helt utan andningspauser och massivt genom hela filmen – som publik måste man storkna. Dessutom tar filmen aldrig slut. När vi sett två timmar av den och inte orkade mera visade det sig, att vi bara hade sett de två första delarna av tre. Dock måste man ställa sig undrande inför, när så många amerikaner fått sina liv förstörda av läkemedel och till och med drivits till självmord därav, att de inte i högre utsträckning än vad som skett stämt läkemedelsbolagen i fråga. Det torde komma.

En liknande dokumentär var *"The Inside Job"* om den ekonomiska krisen 2007 och vad som låg bakom den. De ansvariga bankirerna framstår som fullkomligt ansvarslösa byråkrater utan någon känsla för de miljontals liv de förstört genom att experimentera med nya vägar och medel för att odla sin girighet och tillgodose denna med ännu fler miljarder, privatplan, och lyxjakter än de hade tidigare. Denna film är inte så lång och påfrestande men mycket klaustrofobisk: hela filmen består av inomhusintervjuer med bara hjärtlösa byråkratmiljardärer. Man kan knappast få en mera tröstlös inblick i den värsta delen av mänskligheten.

Två andra halvdokumentärer var *"Shooter"* med Mark Wahlberg och *"Body of Lies"* med Leonardo di Caprio, båda om amerikanska agentinsatser vid kriser i Österland. I *"Shooter"* försökte man offra Mark Wahlberg i Etiopien för att han fått veta för mycket om oegentliga amerikanska operationer där, varför man gillrade en fälla för honom, som i *"All the President's Men"*, så att han fick skulden för ett attentat. Man kan undra hur han kunde gå i en sådan fälla, men i stället för att fastna i den gör han processen kort med alla som försökt sätta dit honom – en mycket uppbygglig film om korruptionen i Amerika och hur man lämpligast hanterar den.

I *"Body of Lies"* var Leonardos arbetsgivare ingen mindre än Russell Crowe, som ger alla sina instruktioner via dator och satellit från hemmet i Amerika, medan han där satellitbevakar allt vad Leonardo gör i Syrien och Jordanien. Här är uppgifterna känsligare, här gäller det behandlingen av fundamentalistiska terrorister typ självmordsbombare, som bombar både London och Amsterdam, och krisen blir akut när Leonardo används som lockbete för att få fast de värsta, utan att han är fullt medveten om det själv. Filmen är regisserad av Ridley Scott och ger mycket nyttiga inblickar i hur östernmentaliteten fungerar och hur man bör handskas med den – Leonardo di Caprio gör en av sina bästa insatser någonsin, även om det kostar honom åtskilliga skråmor typ fördärvade fingrar, hundbett och bombskador.

Även *"Kingdom"* var en sådan film om terrorbekämpning i Saudi-Arabien och var så gott som helt dokumentär: terroristerna spränger en amerikansk anläggning nära Riyadh med hundratals döda civila, och det gäller att komma till rätta med detta problem, vilket inte blir lätt. Snårigheten är maximal, och handlingen blir närmast labyrintisk i det omöjliga spårarbetet, som dock till slut kröns med någon framgång, så att man åtminstone får veta hur det gick till.

Roligare var "*Kiss Kiss Bang Bang*" med Robert Downey Jr i huvudrollen som en svårt prövad *loser* i Los Angeles som hamnar i skottelden av ytterst invecklade mordintriger och till och med blir av med ett finger på vägen, som äts upp av en hund. Detta är action in absurdum. Storyn är ytterst intrikat och dessutom så rappt berättad, att man inte kan vila en sekund. Det är våld och romantik, kärlek och spänning, action och absurd humor om vart annat hela vägen, varför filmen är extremt underhållande – och slutar trots allt lyckligt. Val Kilmer gör den kallblodige deckaren som håller i alla trådar och behandlar Downey ungefär som en bångstyrig försökskanin och anses vara det första exemplet i Hollywood på en öppet homosexuell karaktär i en amerikansk actionrulle (2005).

Den till ytterlighet för att inte säga in absurdum svarta komedin "*Bad Santa*" med Billy Bob Thornton i huvudrollen som den gravt alkoholiserade jultomten har vi både sett och recenserat flera gånger tidigare, varför det räcker här med att bekräfta det hjärtliga återseendet med en outslitligt bisarr komedi som knappast kan göras svartare eller roligare – med betänkligt tragiska undertoner. Allt är nattsvart, jultomten försöker till och med en gång begå självmord, men ändå sanslöst desto roligare hela vägen.

1972 gjorde Joseph L. Mankiewicz den fantastiska "*Sleuth*" eller "Spårhunden" med Laurence Olivier och Michael Caine i en överdådig scenografi av överlägset raffinerad snillrikhet. Pjäsen var skriven av Anthony Shaffer, och för några år sedan gjordes den i ny version av Kenneth Branagh, medan Harold Pinter "förbättrat" pjäsen eller åtminstone moderniserat och vulgariserat den. Michael Caine var med även denna gång men som den gamle utlevade och uttråkade författaren, medan den yngre rollen spelades av Jude Law. Scenografin var fullkomligt avskalad och nästan naken i sin extremt modernistiska sterilitet, men ändå var det inget fel varken på pjäsen i sin nya tappning eller filmen. Mycket hade lagts till, och det förekom betydligt fler sexuella anspelningar och argument än i Shaffers version, som tar slut när man i Pinters modernisering kommit fram till ungefär hälften. Den nya versionen och filmen är alltså mycket längre än den gamla, men båda är mer än sevärda och kompletterar varandra på ett ypperligt vis. På svenska heter den nya "Skuggspel".

Den fjärde Indiana Jones-filmen fick urusel kritik, och många drog sig därför från att se den. Emellertid spelas skurken av ingen mindre än Kate Blanchett, som gör en rysk kommissarie i det kalla kriget under 50-talet, och Harrison Ford har inte alls tacklat av, fastän han är så gammal. Det är samma klassiska gamla mönster som i alla de tre tidigare med hisnande jakter och flykter hit och dit ur den ena gastkramande dödsfällan efter den andra. Och egentligen är intrigen i denna film mera allvarlig än i någon av de tidigare.

Här är det inga 30-talsskurkar eller parodiartade nazister som bråkar, utan här handlar det om UFO. Redan i inledningen presenteras Roswellfenomenet, där Indiana Jones tydligen var en av de forskare som kidnappades för att undersöka ohanterbart material (alltså utomjordingar), och intrigen utvecklas till godo och blir hela tiden intressantare. I slutändan illustreras alla de idag tämligen välkända UFO-fenomenen med tidsportaler, upphävandet av dimensionerna, flygande tefat och relativitet in absurdum, vilket Steven Spielberg i vanlig ordning praktfullt har genomfört på film. Han är ju sedan gammalt svag för UFO-spekulationer och älskar att frossa i dem.

Slutligen en gammal klassiker: den outslitliga gamla "*Gilda*", där Rita Hayworth ohjälpligt förblir evigt ung och oöverträffbar som *femme fatale* i Buenos Aires med

smäktande hemlängtan till Amerika, vilket Glenn Ford assisterar henne i medan han gör en av filmhistoriens dummaste roller som gangsteraspirant och supertönt, tills han äntligen som alla andra fattar att det enda vettiga han kan göra är att kapitulera för Gilda. George Macready gör en betydligt mer raffinerad roll än Glenn som sofistikerad underjordisk maffiaboss som lurar exnazister på allt vad de lyckats stjäla med sig från Tyskland, och det är hans livs bästa roll och den enda stora. Han är lika oförglömlig som Gilda och passar egentligen bättre som hennes make än novisen Glenn.

Så har vi naturligtvis att kröna fjolårets bästa filmer. *Outstanding* var både *The King's Speech* (flerfaldigt belönad) och *A Dangerous Method* om Freud och Jung, men ändå hamnar de bara på 7-e och 6-e plats. Som femma utkorar vi den oändligt gripande och uppskakande *Reservation Road* om helt vanliga människor som får sina liv förstörda genom en smitningsolycka, som ingen kunde rå för. Sådant kan hända vem som helst, och detta var en anmärkningsvärt väl gjord film med fullständigt övertygande pregnans genomförd av helt okända skådespelare och iscensättare. En sådan film kan alla lära sig mycket av, då det kan hända dig själv.

En nästan lika dokumentär film till karaktären var den italienska *Anche libero va bene* om en ensamstående pappa och hans familj, där hela skeendet utspelar sig i den lille pojakens ögon. Det är en uppslitande familjehistoria i all sin vardagliga begränsning med otroliga skådespelarprestationer även här av helt okända talanger. Den måste bli en klassiker, och antagligen är historien självupplevd – regissören gör själv pappans svåra roll.

På tredje plats måste vi placera ännu en halvdokumentär, den franska fantastiska filmatiseringen av *Bury My Heart at Wounded Knee* om det sista "indiankriget" och mordet på Sitting Bull med dess långa förhistoria, skildrat ur en ung indians ögon, som blir helt amerikaniserad men till slut ändå återgår till sina indianska rötter. Aidan Quinn gör den andra huvudrollen, en amerikansk politiker som till skillnad från alla de andra faktiskt försöker hjälpa indianerna men bara måste inse sin vanmakt inför det katastrofala resultatet – den slutliga massakern vid Wounded Knee var fullkomligt meningslös och ogrundad, då indianerna bara samlats för att dansa. I den franska filmatiseringen rullas hela förhistorien upp, så att man har hela facit och kan förstå hela tragedin, när katastrofen markerar dess genomföring.

Nästan lika dokumentär till karaktären var den tyska *Good-Bye Lenin*, som vi recenserat här ovan, en oförglömligt mänsklig film även den om helt vanliga människor.

Även årets bästa sedda film var tysk till karaktären även om dess språk var engelska, om dock Bruno Ganz har en viktig biroll i den. Vi såg den inte på bio när den var ny, men då den egentligen är ett kammerspel som tilldrar sig bakom kulisserna gjorde den sig lika bra i TV. Det är Kate Winslets mästertliga gestaltning av "The Reader", en kvinnlig SS-tjänstekvinnas problem under och efter kriget i egenskap av analfabet, vilket hon skäms för och därför råkar illa ut genom, en oerhört upprörande och gripande skildring av mänsklig hjälplöshet genom helt oförtjänta ödesförvecklingar. Hon får ändå ett liv genom kontakten med den unge studenten som läser för henne och till och med lär henne läsa med tiden, medan detta liv förnekas henne av den världs omständigheters makt som är grymmare än andra världskriget.

Milstenar, januari 2012

- 1 Kim Philby 100 år.
125 år sedan drottning Viktoria utropades till kejsarinna av Indien.
- 6 Jeanne d'Arc 600 år.
Heinrich Schliemann 190 år.
Gustave Doré 180 år.
- 7 Charles Addams 100 år ('Familjen Addams')
- 8 José Ferrer 100 år.
Shirley Bassey 75 år.
Stephen Hawking 70 år.
370 år sedan Galileo Galileis död.
David Bowie 65 år.
- 14 Caterina Valente 80 år.
- 15 Margrethe II 40 år på Danmarks tron.
- 17 100 år sedan Robert Falcon Scott nådde Sydpolen – en månad efter Amundsen.
- 18 A.A.Milne 130 år.
Oliver Hardy 120 år.
- 24 Fredrik den Store av Preussen, Gustav III:s morbror, 300 år.
50 år sedan Brian Epstein tecknade kontrakt med Beatles som deras manager.
- 28 Jackson Pollock 100 år.
- 29 Frederick Delius 150 år.
Katharine Ross 70 år.
- 30 40 år sedan 'Blodiga Söndagen' i Londonderry.

Åtterresan, del 16: *Danmarksuppehållet*

Paola och jag hade en lång och angenäm förmiddag tillsammans, och hon förberedde en gedigen matkorg åt mig för den långa återresan, som skulle bli längre än någon räknat med – kanske hon förutsåg dess omfattande behov. Efter en lunch med lasagne och kyckling men utan vin – det var bara det som fattades – stadsitalienare som kör dricker aldrig mera vin – körde hon mig till stationen.

I allt verkade vi fortfarande liksom förra året som gjorda för varandra. Även hon älskade klassisk musik, var omåttligt reslysten, njöt av att studera människor, det var bara det litterära och historiska intresset som saknades, men hon lyssnade med begärelse på vad jag berättade. Dessutom var hon mentalt lyhörd och vaken, klarspråkig och nykter, klok och mycket ekonomisk och helt sansad, en god mor åt sina båda döttrar och både huslig och praktisk. Hon hade kort sagt alla goda egenskaper. Hennes enda ovana var rökning, men jag lovade henne att hon skulle komma ifrån det om hon följde med mig till Ladakh.

Krisen i hennes hem när jag kommit till Italien var att hennes ex-make åkt in på sjukhus och nästan dött. Därför hade hon haft båda sina döttrar hos sig, och de hade varit av och an till sjukhuset nästan varje dag under påsken. Därför hade jag uppskjutit att störa henne till efter påsken, när det värsta var över, men då hade jag bara en dag kvar.

Hennes man var 80 år, så hon hade blivit gift som tjugooåring med en +25 år äldre man, som blivit far till hennes barn. Utan tvivel hade äktenskapet varit harmoniskt, men när han kom upp i +70 hade hon fortfarande ett liv kvar att leva. Det var antagligen därför hon släppt honom, om jag dock aldrig frågat henne om saken.

Vi var tremänningar, hon var gift och skild och hennes make levde ännu i ett antal år till, hon hade en vän så gott som jämnårig med henne som också var skild med barn, så jag behövdes inte, men vi var desto bättre släktingar. Skillnaderna mellan oss var främst den, att hon var rik och välbärgad medan jag var motsatsen.

Vi vinkade innerligt av varandra på stationen, och tågresan gick sedan smärtfritt ehuru det blev en nagelbitare igen – från början var tåget försenat en kvart, och jag hade bara en halvtimme på mig i München att byta tåg, som således från början var krympt till en kvart.

Vid österrikiska gränsen till Tyskland kom det på ett helt gäng (6 personer) skidturistare från Sverige av alla ställen med ett berg av skidutrustning och bagage med sig och lovade från början alla grader av stökighet. Det sista jag ville var att blotta för dem att jag var svensk. De skulle ändå förfölja mig ända till Köpenhamn.

Det var glada gossar i den stöddigaste slyngelåldern, fullfjädrade och utspända muskelbiffar allihop, högljudda och festfriska med ölburkar och rapande som aldrig tog slut, så att de hördes i hela vagnen. De hade skidat färdigt för i år, så nu började festen, som lovade att hålla på till nästa gång, av entusiasmen att döma.

Tågbytet lyckades i München, och naturligtvis hamnade de i kupén bredvid min i Köpenhamnståget. Jag lyckades dock somna tidigt ifrån dem, lyckligtvis fick jag egen kupé, och vaknade inte förrän sent i natten när allt var tyst, så att jag kunde fortsätta studera.

På morgonen visade sig tåget vara två timmar försenat. Det är alltid något med det här stackars tyska tåget till Köpenhamn. Förra året hade tåget varit utan värme. Nu var det två timmar försenat. Nu var jag verkligen tacksam för Paolas matsäck med riklig frukt och kakor till vilka jag ännu hade kvar litet Martini från resans begynnelse. Allt gick åt.

De två följande tågen var det inga problem med – till Helsingör, och sedan "Grisen" till Hornbaek, men fram till Dronningmölle efter den sista vandringen på 7 kilometer kom jag inte förrän klockan 2 – efter 25 timmars resa från Verona. Mors första fråga när jag kom fram var nästan, "Varför har du inte mobiltelefon?"

Vi hade en angenäm middag med Michael och Suzanne, varunder Suzanne noga förhörde mig om mitt arbete och mitt mål. Det gällde litteraturen och musiken och mitt eviga problem att jag aldrig kunnat tjäna några pengar på någondera och att jag aldrig kunnat arbeta med något annat. Vad gör man? Det enda jag kunde göra – fortsätta söka trevande kontakter med teatrar och bokförlag och att göra mina arbeten åtminstone tillgängliga på Internet. Man vill ju alltid dela sitt liv med andra. Vad har man annars sitt liv till?

Mor hade beslutat att inte komma med till Finland i år, men våren hade ännu inte kommit till Danmark. Den sista snön hade knappt sköljts bort av det senaste regnet. Ännu kunde hon ångra sig.

Ej heller Marcus och Rasmus såg ut att kunna eller vilja komma till Finland i juni i år. I Verona skulle Achille då fylla 90, och Giordano hade redan frågat mig om jag kunde komma. Det finns alltid alternativ. Om det skulle bli en kall juni i Finland med mig som ensam självmordskandidat dit, kanske en 90-årsdag i Italien hos den man värderade högst i familjen som lärare och historiker och hela slakten dessutom skulle vara något roligare. Vi får se.

(I nästa nummer: *Slutakten.*)

Rekordresan, del 21: De sista dagarna

I Chandigarh var förvirringen fullständig. Man hänvisades till en öppen biljettdisk där fyrtio människor stod och trängdes och brottades för att få biljetter, mest larmande ungdomar. Efter att ha stått en halvtimme i denna omöjliga så kallade kö sade min tidigare konduktör, att Dharamsaladisen var den andra disken, nr 19. Där stod en lika stor larmande kö som ingen expedierade.

Omsider dök det upp två respektingivande men ålderstigna sikher in i båset och började sälja biljetter, som alla krävde på en gång. Till slut fick även jag en. Jag frågade då vilken tid bussen gick och från vilken plattform. Den ena sade 1.50, den andra sade 1.55. En tredje sade plattform 56. En sådan plattform fanns inte. Tyvärr genomskådade jag inte att ingen av de tre kunde engelska.

Då det var 35 minuter till avgång tog jag mig en fika och infann mig sedan punktligt till bussen, som avgick från plattform 19 där även biljettbåset var. Ombord på bussen blev jag tillfrågad vilken plats på bussen jag hade. Någon sådan hade inte nedskrivits på biljetten. I Himachal måste man ha *seat number*, annars är man pantad. Jag var pantad, ty min biljett var inte ens till den bussen utan till en buss som avgått 1.15. Det kallas *communication gap* i Indien och är ett allmänt förekommande fenomen som kan leda till vilka personliga katastrofer som helst.

För att avhjälpa saken ombads jag bege mig till rum 13 för utredning. Lydig som alltid gick jag på jakt efter detta obefintliga rum medan mitt bagage blev kvar på bussen, och till slut fann jag ett rum med rubriken 13. Där diskuterade ett antal sikher min biljett och skickade mig med en man tillbaka till bussen, vars uppgift tydligen var att utrannsaka vilket *seat number* jag kunde få. Han bad mig sedan vänta medan han återvände till kontor nr 13.

Den väntan blev lång, medan bussen blev alltmera fylld och startades. Till slut rusade jag tillbaka till kontor nr 13 och berättade att bussen måste åka. Det visade sig att deras dröjsmål berodde på att min biljett måste stämpas, men de hade inget bläck till stämpeln. Jag frågade ursinnigt vilket *seat number* jag fått och stack med biljetten. Bussen skulle just köra iväg, och det var nätt och jämt att jag hann upp på trappsteget.

Konduktören bekräftade att min biljett gällde för en annan buss som redan åkt iväg 45 minuter tidigare men lät mig vara. Dock undrade han varför min biljett inte fått sin erforderliga stämpel. Jag berättade som det var, att byråkratsikherna på kontor nr 13 funnit sig vara utan bläck.

De förlorade 45 minuterna hade jag minsann behövt, ty nu riskerade jag komma för sent fram till Dharamsala när allting redan var stängt. Jag hade gjort det förut en gång och tillbringat en kall natt utomhus och ville helst inte göra det igen, men det var inget jag kunde göra. Bussen råkade ideligen ut för blockerande vägarbeten och trafikstockningar särskilt vid en järnvägsövergång. Vid skymningen var vi inte längre än halvvägs, och min enda vän ombord, som kunde tala engelska, en ung man som arbetade för Air France, berättade att det var tre timmar kvar. Samtidigt tilltog trängseln i bussen, så att de flesta fick stå i gången. En väldig sikh stod och hängde på mig utan att vara medveten om det. Senare hamnade han sittande bredvid mig varvid jag halvt begravdes, vilket han var ännu mindre medveten om.

Halv 10 på kvällen kom vi fram till Dharamsala. Om jag skulle gå upp till McLeod Ganj skulle jag definitivt komma fram för sent, så jag chansade på en taxi. Det fanns bara en tillgänglig bland taxibilarna ovanför busshållplatsen, han kunde ta mig upp för 150 rupier och vägrade pruta, så jag slog till.

Vi nådde fram till *Green Hotel* tio i tio, och det var ännu öppet, så jag fick ett rum. Sedan fattades bara maten, som jag varit utan hela dagen.

Jag fann ett öppet kyffe, där en barberare satt mitt emot mig och bjöd mig på *Boxer whisky*, ett märke som jag aldrig smakat förut. Den kompletterade riset och

linserna, min enda möjliga middag, mer än väl. Sedan fattades bara teet på maten. Jag hamnade på *Malabar*, där de visserligen inte hade te men kunde bjuda på varm lemonad. Det var bättre än ingenting. Samtidigt satt där två österrikare och spelade schack, men den största överraskningen var musiken. Den första musik jag fick höra i McLeod Ganj denna gång var Beethovens 30-e pianosonat opus 109 på sjippet *Malabar*, som var känt för att annars bara spisa vanlig dunka-dunk-skräpmusik på för hög volym. Jag välkomnade Beethoven, som blev den som mest välkomnade mig till McLeod Ganj.

Under min första tur upp till Triund på vägen ner hade jag ett fall och slog upp näsan. Det hade kunnat gå värre. Det var ett stenigt parti med vassa stenar och klippor, och slumpen ordnade min *touchdown* så att den träffade precis mellan näsan och överläppen. Något högre upp eller längre ner hade antagligen näsan brutits eller framtänderna slagits ut. Nu blev det bara massivt näsblod, en sorts ordentlig nässkakning, som gjorde näsan så öm, att det var omöjligt att röra den eller snyta sig på ett dygn, vilket orsakade vissa prekära besvär, men redan efter två dagar kunde jag snyta mig igen ehuru försiktigt.

Det var mitt första fall i bergen sedan 1999 på fjället i Kashmir, när jag nästan krossade vänsterhanden, och mitt andra fall i bergen någonsin.

Det blev därför inget återbesök upp till Snowline den här gången, i synnerhet då den andra dagen, då jag planerat det, var mulen. Den tredje dagen var vädret bättre, men då tillät inte tiden, då det var min avresedag.

På kaféet halvvägs upp mötte jag ett glatt internationellt gäng från Irland, Tjeckien, Italien, Japan och Portugal. Italienaren tog en bild av mig som blev ganska bra, men med portugisen kom jag i animerad diskussion om 2012-spekulationerna och nödvändigheten av en universalrevolution som måste komma inifrån och radikalt förändra människans attityd till livet med skrotning av girighet, egennytta, ansvarslöshet, nedskräpning och hela hjärntvättssamhället som nödvändig process. Vi var helt överens om allt och utbytte adresser för bibehållandet av kontakten.

(I nästa nummer: *Final*)

Bonusresan, del 2: Stilla dagar i Dharamsala

När jag skulle bege mig hemåt efter den sena middagen på Malabar såg jag Halvar vid den centrala busshållplatsen spanande efter mig. Han hade fått mitt *mail*, och vi hade mycket att tala om, så kvällen blev sen.

Han hade trivts så bra i Dharamsala att han förblivit där och lagt allt annat på hyllan och tänkte stanna kvar tills det blev dags att fara hem. Rishikesh, det smutsiga, skumma och flummiga Rishikesh lockade honom inte alls längre då han mediterade mycket bättre här. Väl bekomme. Han kunde inte få det bättre.

Han hade börjat med att bo på Kalsang men så småningom flyttat uppåt mot Dharamkot och bodde nu i ett eget litet hus där ovanför. Han ville att jag skulle flytta in i huset bredvid, men först fick han visa mig var det låg. Vi uppsköt detta till morgondagen.

Han skulle då gå på en Milarepafilm klockan 11 medan jag siktade mot Triund men lämnade avgörandet åt vädret. Vaknade jag klockan 6 kunde jag hinna ner igen till filmen, men om jag sov längre kunde vad som helst hända.

Jag vaknade klockan 7, och ingenting kunde avhålla mig från bergen. Min kondis var dock låg, lika fantastisk som den varit efter Ladakh i somras var den nu nedsatt efter överarbete och förkylning, så promenaden upp 1100 meter och ner igen tog på krafterna. Jag försökte ta det lugnt resten av dagen, inväntades mitt bagage som aldrig kom och uppdaterades mina engagemang på Internet.

Klockan 7 träffade jag äntligen Halvar, och vi hade en angenäm kväll tillsammans. Han hade haft otur med sina Milarepafilmer. Vid föreställningen klockan 11 hade elektriciteten uteblivit, så föreställningen inställdes. Milarepafilmen klockan 2 omfattade bara hämndberättelsen och tog slut när det intressanta i hans liv började vid mötet med Marpa – ett snopet slut, när det borde ha börjat. Vi talade mycket om morgondagen och beslöt att träffas mellan halv ett och ett, när jag kom ner från Triund och Snowline.

Min natt blev dock svårartad. Av okänd anledning var det omöjligt att somna, man låg vaken mer än halva natten, och de stunder man sov fylldes av onda drömmar. Till slut lyckades man ändå somna in, varpå man naturligtvis försov sig.

Klockan 7 kom jag upp och störtade iväg upp mot Triund, men det begav sig inte bättre än att när nästan halva vägen ännu var kvar, sulan på min sandal lossnade till största delen. Till nöds kunde man ta sig ända upp, där Lalu hjälpte mig med en provisorisk reparation – han hade tyvärr inte lim. Vi lyckades driva fyra småspikar genom sulan, så att den höll provisoriskt. Med den lyckades jag ta mig upp till Snowline, där Lakka mötte mig med glädje, och ner igen till Triund, men på vägen vidare ner började reparationen gå upp. Därtill brast remmen. Det blev en svår nedstigning under ideliga nya provisoriska reparationer av sandalen, varpå jag naturligtvis kom en halv timme för sent till mötet.

Jag fick dock sandalen reparerad under dagen och en annan sandal också, så att jag fick två par dugliga sandaler att kunna springa omkring i bergen med, för sammanlagt 300 rupier (45 kronor). Det var det värt.

Bagaget fick jag äntligen besked om. Det skulle komma fram söndag kväll, alltså tre dagar efter ankomst. Det innehöll bland annat mina bästa sandaler, min handduk, mina böcker och annat som hade behövts.

En stor del av tiden fördrevs givetvis i sällskap av Halvar. Han visade mig sitt hus, där han bodde bortom Dharamkot. Tidigare hade han bott i ett annat hus vägg i vägg med en författare från Jakutsk, som var där bara för att skriva. Vi träffade honom, en liten mycket försynt och sympatisk man med ett mycket östsibiriskt utseende.

Redan den andra dagen hade några moln börjat segla upp under middagen, men tredje dagen blev det nästan mulet. Det var kanske lika bra att fara vidare till Manali. Även den morgonen begav jag mig upp till Triund men inte ända upp till Snowline och hade en lång angenäm stund med Lalu i pastoral fullkomlig salighet. En extravagant engelska med amerikansk brytning från Newcastle var också med samt en israel, som var mycket intresserad av min verksamhet.

På vägen ner hade jag ett missöde, då i en skarp och brant krök jag hade ett möte med två hästar med bred last i stark fart uppför. Det var omöjligt att undvika dem. Den första såg mig stint i ögonen, kunde inte stanna och sade liksom: "Jag är ledsen, men du står i vägen." Det var hans breda last som slog omkull mig och av vägen, så att jag ramlade ner tre meter. Min lycka var att jag landade på fötterna samtidigt, så jag skakades inte alls, medan endast ena handen fick ta emot en svårare stöt.

Det skulle bli svårt att lämna Dharamsala, och jag räknade med risken att jag kunde försova mig nästa morgon, så att jag skulle missa bussen. I så fall skulle jag stanna en extra dag i Dharamsala och kanske få uppleva bergen vid Snowline ännu en gång.

(I nästa nummer: *Idyll i Manali*)

Den strålande fiaskoresan, del 4: Nya förtretligheter

När vi följande dag satsade allt på att skaffa oss tillstånd hade vi först en del besvär med att finna vår agent. Alla visste var det var, men ingen ville besvara sig att visa oss dit. Slutligen fann vi stället, och då visade det sig att ingenting kunde göras denna dag, då det olyckligtvis var en lokal helgdag (torsdag 18 augusti). Expediten hade den bästa viljan i världen att hjälpa oss till rätta och lovade göra allt för oss – i morgon.

Detta föranledde en del diskussioner. Vad skulle vi ta oss till? Bertil förordade att vi skulle ta det lugnt denna dag och kanske ägna den åt ett besök i Kalpa för att sedan försöka komma till rätta med tillståndet i morgon. Vi övriga tre var ovilliga till att förlora en hel dag till. Vi röstade därför för att ta nattbussen till Manali.

Vi hade i alla fall en lugn eftermiddag, som vi i fulla drag kunde njuta av på terrassen till *Little Chef* som hade allt vad vi behövde i både matväg och cybertillgång. Solen sken, och för första gången under resan kunde jag njuta för fulla muggar.

Manalibussen beredde inga problem till en början. Den havererade Spitibiljetten kunde tyvärr inte återlösas mer än till hälften, så att Manalibiljetten kom att kosta 400 rupier per man i stället för 450. Det var rimligt. Även i Sverige återlöses havererade biljetter bara till hälften.

När jag gick upp för gatan i Rekong Peo mot busstationen förföljdes jag av en solkatt. Någon behagade skämta med mig. Jag trodde grabben, som jag förmodade att det var, skulle tröttna snart, men solkatten fortsatte följa mig hela vägen upp. Till slut vände jag mig om för att utrannsaka källan, varpå en vacker ung dam vid ett takvåningsfönster kvickt försvann in i huset. En sådan där pittoresk idyllsituation.

När jag försiktigt frågade närmare detaljer om bussresan fick jag veta att den skulle nå sitt mål Manali först klockan 10 på morgonen. Den skulle alltså ta 17 timmar och var 43 mil lång, nästan lika lång som sträckan Göteborg-Stockholm. Detta vågade jag inte tala om för de andra. Bertil såg redan fram emot denna nattbusmardrömsresa kanske i regn med läckande busstak med fasa, och jag var inte den som ville stegra fasan.

I början körde chauffören försiktigt, men väl ute på huvudvägen gasade han på och höll en ganska god takt på 40 km i timmen även i alla kurvor, varför bussen krängde och slängde alldeles förfärligt, då vägen bara bestod av kurvor. Två mil före Rampur måste vi vika av på en annan väg på grund av vägarbeten, varpå bussen sedan körde fel och nästan vilse. När vi passerat Rampur på fel sida om floden började tre passagerare bråka som hade löst biljett till Rampurs busstation. Vi måste köra tillbaka några mil och släppa av de bortförda passagerarna på rätt ställe. Det var den första förseningen.

Naturligtvis regnade det, och naturligtvis regnade det in. Vi hade haft oturen att få den minst bekväma tänkbara busstypen, där ingen fick plats för knäna. Till all lycka blev dock bussen aldrig mer än halvfull, så att de flesta kunde sträcka ut sig över tre sitsar. Jag och Janne, som satt på kortsidan med bara två sitsar, kunde det inte.

Vi hade ett ungt par från Sydafrika som reskamrater. De hade varit i Spiti, vart de hade farit från Manali. När de skulle återvända till Manali efter den ödesdiga 15 augusti, när en regnstorm drog igenom Himachal och satte i gång ras överallt, var vägen blockerad av ras och Rohtang stängt, varför de tog sig ner genom Kinnaur i stället. Därför hamnade de på vår buss till Manali. De berättade, att det hade varit ständiga problem med vägarna i Spiti, som då och då hade varit avstängda. Andra resenärer därifrån hade sagt samma sak, och vissa jeepförare hade krävt 1000 rupier extra av sina passagerare för att riskera deras och sina egna liv med att ta dem igenom och över rasande broar och vägar. Kanske vi hade kommit billigt undan i alla

fall. Även Janne hade konstaterat bara på den 3 mil korta vägen till den första poliskontrollen att vägen hade varit borta här och där och att bussen "hoppat över" dessa hål i vägen med att köra extra fort.

Nattskiftet gick non-stop hela vägen fram till Mandi med bara en liten paus klockan 3 i natten. Mellan Rampur och Mandi, den svåraste sträckan med de slängigaste vägarna, stannade vi alltså bara en gång under 22 mil och nio timmar. I Mandi lastades bussen full med postsäckar, som skulle levereras under vägen. Varje postsäck innebar en extra omväg. Vi var framme i Manali 10.40, alltså bara 40 minuter försenade. Det var mirakulöst att förseningen inte blivit längre.

I Manali fann mig min gamle vän från Greenland på busstationen och ringde till vår värd, så att han kunde bereda oss två rum. Allt var i sin ordning som vanligt på Greenland, och vädret i Manali var förhållandevis gynnsamt. I ett rum intill oss bodde Rick från Brisbane, Australien, som hade kommit ner från Ladakh. Det hade varit snö för första gången i mannaminne i augusti i Keylong, och Rohtang hade varit stängt, så han hade fått klättra över. Vår buss från Rekong Peo skulle vidare ända till Keylong, och många steg på bussen i Manali, vilket indikerade att passet nu var öppet. Hopp om livet och framtiden förelåg alltid. Dock kom vi överens om att ta det lugnt i Manali under två dagar och två nätter för att vila upp oss och reorganisera oss efter det omfattande men ändå framgångsrika Kinnaurfiaskot.

(I nästa nummer: *Limbo i Manali*)

Katastrofresan, del 13: Leh och Choglamsar

I Leh var allting som vanligt, och jag kunde genast börja organisera mig, fick väskan och sandalen reparerade och fick en minibuss bokad till Manali till onsdagen den 1 september, bara två dagar tidigare än ursprungsplanen.

Jag noterade att fler gick omkring i Leh med ansiktsmasker än någonsin tidigare. Stenzing hade en intressant förklaring. Även detta var lerrasetts fel. Det hade lämnat efter sig ett lerstoff som var omöjligt att bli av med och som täckte hela östra delen av staden och som hela tiden flög omkring vid minsta vindpust. Man hade försökt alla medel, vattenspolning, dammsugning och allt möjligt, men ändå låg det kvar och flög omkring överallt. Även därför var det skäl att lämna Leh så tidigt som möjligt.

Min hälsa var dock på återkommande, och för första gången på tre nätter hade jag ingen skräckmardrömsnatt med dödsångestkänningar längre. Emellertid gjorde det fortfarande ont både att hosta, andas och svälja. Min resa ner skulle kosta 2000, men det var det bekvämaste sättet, samma sorts minibuss för 12 personer som jag kommit upp med, och min hälsa hade rätt att kräva det.

På grund av de försmädliga omständigheterna missade jag en del vänner i år, främst överste Wangdus. Jag hade tänkt göra ett nytt försök att besöka hans hus i ändan av dalen, det skulle ha blivit min sista *trek*, men krafterna räckte inte till, och han var antagligen ändå inte hemma. Ej heller träffade jag min vän Alimjan denna gång, Lung Snons granne, som hjälpt mig med italienarna 2004, eller Ali Rahi, min äldsta vän, som alltid brukat dyka upp men ej gjorde det denna gång. Däremot återupplivade jag bekantskapen med Muhammed från Zanskar med *Zanskar Heritage*-butiken på Old Leh Road, en mycket dammhärjad gata. Det var han som fann mig strax innan jag reste till Lamayuru och bad mig hälsa på när jag kom tillbaka, vilket jag gjorde, ehuru i ett bedrövligt tillstånd. Vi fick i alla fall åter ses.

Turerna kring min resa ner blev många. Först hette det att avresan skulle gå av stapeln klockan 6 och att vi skulle klara Tanglang La. När jag köpte biljetten hade det ändrats till klockan 4 via Tso Kar, alltså samma väg jag kommit, då Tanglang La

ändå fortfarande var stängt. Jag hade bett om en fönsterplats på förarsidan för att få de bästa utsikterna och bilderna genom fönstret, men bara den vänstra fönsterplatsen längst bak var ledig. Med tanke på resans jobbiga förlängning och min havererade hälsa förhandlade jag mig då i stället till högerplatsen bredvid föraren längst fram – hälsan var viktigare än fotografering.

På morgonen infann sig jag och en äldre man punktligt vid banken klockan 3.30 i natten, som vi var anbefallda. Bussen kom klockan 4, den bestämda avgångstiden, men ett antal människor måste tydligen ännu plockas upp. Följaktligen for vi kors och tvärs i staden, upp och ner, ibland hittades några, ibland inte, så körde vi iväg till Choglamsar och man trodde att man äntligen var på väg, men där vände bussen om och körde tillbaka till Leh igen och för andra gången till busstationen, där det söktes efter någon som lika litet fanns där andra gången som första gången.

Klockan var halv 6 innan vi definitivt var på väg. Alla de andra passagerarna var lokala. Två gånger hade bussen passerat Lung Snon, så jag hade lika väl kunnat bli upplockad där.

Emellertid fick jag nu se Choglamsar i gryningsljus. Det var värre än jag kunnat föreställa mig eller fått intryck av genom några bilder. I princip hade halva staden eller hela centrala staden fullkomligt begravts levande av brun mudderlera, som krossat allt i dess väg. Kvar av katastrofen var nu bara fullkomligt tillintetgjorda ruiner, värre än efter något krig, jag kom faktiskt att tänka på Nagasaki, och de enorma högarna överallt av den bruna mudderlera som rensats undan. Det var inga små högar. De var som slagghögar efter kolgruvor fast bruna och låg i princip på båda sidor utmed hela huvudgatan, så att det inte fanns mycket plats kvar för gatan och trottoarerna.

Hur kunde detta hända? Experterna är överens. Det meteorologiska fenomenet med den extrema vattenurladdningen från skyn, som på 20 minuter slog ut ett helt land, var bara möjligt genom den höjda medeltemperaturen. Vid normal sommartemperatur, som var alldeles tillräckligt hög redan, hade det varit omöjligt, men vid de överdrivna temperaturerna kunde massiva moln bildas över denna dal och samlas där och tvingas till urladdning just genom den extrema temperaturen. Felet var alltså helt och hållet den globala uppvärmningen, som är särskilt kännbar och tydlig just i Himalaya, och som det fortfarande finns folk som förnekar. Den siste idioten är inte född än.

(I nästa nummer: *Resan ner.*)

*Till nästa nummer ser vi fram emot årets göteborgska filmfestival,
som vi ännu inte ens fått se programmet till.*

Göteborg den 7 januari 2012.